

DOI [https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-26\(55\)-44-61](https://doi.org/10.58442/2522-9931-2023-26(55)-44-61)

УДК [37-051:159.923.2] : 005.962.131

Брюховецька Олександра Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та особистісного розвитку
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Балахтар Валентина Вікторівна,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології та особистісного розвитку
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-6343-2888>
valentya.balakhtar@uem.edu.ua

Чаусова Тетяна Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та особистісного розвитку
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

ОСОБИСТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті розглянуто питання особистісного потенціалу як чинника професіоналізму педагогічних працівників. Здійснено аналіз наукових досліджень вітчизняних і закордонних авторів щодо цього наукового феномену. Професіоналізм розглядається як якісна характеристика, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих та особистісних якостей і умінь професіонала, що забезпечують високу стабільну ефективність діяльності, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу та ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця. Професіоналізм педагога визначено як інтегральну характеристику особистості, що являє собою загальні навчальні здібності, навички, значущі професійні якості та особистісний імідж педагога, що

забезпечують ефективність та оптимізацію професійної педагогічної діяльності. Підкреслено, що у межах діяльнісного підходу професійна діяльність є підґрунтям розвитку особистісного потенціалу і досягнення педагогічним працівником найвищих рівнів самореалізації. Особистісний потенціал є базовою індивідуальною характеристикою, стрижнем особистості. Розробку проблеми утруднює теоретична неопрацьованість конструкту особистісного потенціалу та методологічні труднощі його операціоналізації. Узагальнюючи психологічні теоретичні погляди вчених, визначаємо особистісний потенціал педагогічного працівника як комплекс психологічних властивостей, що дає педагогу можливість досягати цілей за рахунок накопиченого особистісного ресурсу, приймати рішення та регулювати свою поведінку, враховуючи й оцінюючи педагогічну ситуацію, але виходячи насамперед зі своїх внутрішніх уявлень і критеріїв. Констатовано, що проблема дослідження особистісного потенціалу як чинника професіоналізму на сьогодні є надзвичайно актуальною та вимагає досконалого вивчення, особливо щодо категорії педагогічного працівника

Ключові слова: професіоналізм; потенціал; особистісний потенціал; особистість; технологіями розвитку особистісного потенціалу; педагогічні працівники.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Одним з кардинальних завдань, що поставили перед державою, є завдання модернізації освіти, підвищення її якості та конкурентоспроможності. Дане завдання не може бути вирішене без розвитку професіоналізму педагогічних працівників, оскільки тільки висококваліфіковані, творчо мислячі фахівці здатні виховати людину в складному динамічному світі. Суспільство потребує кваліфікованого, конкурентного, творчого педагогічного працівника, який би був здатний виховати людину в сучасному складному швидко мінливому світі, тому актуальність розвитку професіоналізму педагогічних працівників не викликає сумнівів.

Професійний розвиток педагогічних працівників нерозривно пов'язаний особистісним. Складником особистості педагогічного працівника, який є основним вектором і стрижнем наряду розвитку професіоналізму, є особистісний потенціал. При цьому особистісний потенціал представляє собою стійку сукупність особистих властивостей, накопичених педагогічним працівником у процесі професійної діяльності,

що обумовлюють їхню здатність до оптимального її здійснення. Таким чином, розвиток особистісного потенціалу педагогічного працівника викликано потребою сучасного суспільства в компетентних фахівцях, професіоналах високого класу, що володіють особистісною чутливістю, здатністю до інновацій та творчості в професійній діяльності.

Однак, сьогодні існує ряд протиріч, що утруднюють зростання професіоналізму науково-педагогічних працівників.

Можна виокремити наступні протиріччя між:

- високими професійними і особистісними вимогами, які суспільство пред'являє до сучасного педагогічного працівника і реального рівня професіоналізму педагогів;

- прагненням до безперервної педагогічної освіти, яка сприяє успішності у професійній діяльності та характером вимог до педагога, що постійно змінюються в умовах модернізації освіти;

- складними завданнями Нової української школи, поставленими перед педагогічними працівниками державою і суспільством і його низьким соціальним статусом;

- необхідністю зростання професіоналізму педагогічних працівників і рівнем розвитку його особистісного потенціалу.

Отже, ключовою сьогодні є проблема підвищення професіоналізму педагогічних працівників та стимулювання розвитку його особистісного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Професіоналізм» як наукова категорія є складною характеристикою і потребує системного підходу до вивчення. Через професіоналізм виражається рівень успішності у професії та професійна майстерність. Поняття «професіоналізм» розглядали українські і закордонні учені: Дж. Аніта, О. Актан, Н. Гончарук, К. Дей, Н. Зволинська, А. Ілджан, Р. Крішнавені, Н. Кузьміна, М. Лесечко, В. Маслов, А. Маркова, Р. Рудницька, А. Сімпсон, С. Серьогін, А. Чемерис та ін., що вказує на важливість цього феномену. Проте, аналіз наукової літератури показав, що цей феномен на сучасному етапі його дослідження розглядається неоднозначно: здатність проявляти творчість, знаходити оптимальні рішення в нестандартних ситуаціях; уміння оперативно вирішувати типові професійні завдання; уміння спілкуватися з учасниками професійної діяльності на належному рівні; як якісна характеристика фахівця, яка підтверджує високий рівень володіння уміннями, необхідними для виконання певного виду діяльності та ін.

Науковці розглядали і різні аспекти, пов'язані з професіоналізмом педагогічних працівників: проблеми професійної майстерності та

професійного самовдосконалення педагогів (І. Зязюн, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); особливості самореалізації (О. Бондарчук, В. Гриньова, Л. Карамушка, О. Кочарян, С. Максименко, Ю. Швалб); специфіку формування особистісних якостей педагогів у процесі їх професійного становлення (О. Солодухова, Т. Яценко). Сутність поняття «педагогічний професіоналізм» досліджували В. Горбенко, Н. Гузій, О. Дубасенюк та ін.

Поняття особистісного потенціалу є відносно новим у науці на відміну від терміну «потенціал». Феномен особистісного потенціалу розглядали такі вчені, як В. Вілюнас, Дж. Гілфорд, І. Зязюн, С. Максименко, І. Маноха, В. Моляко, Г. Олпорт, К. Роджерс, М. Смульсон, Е. Торренс та ін.

Проблема особистісного потенціалу та його реалізації в діяльності розглядається у працях таких учених, як Г. Балл, Г. Костюк, Ю. Колісник-Гуменюк, Д. Леонт'єв, А. Москальова, О. Маслов, С. Ситнік, Т. Титаренко, З. Фрейд, Е. Еріксон, К. Янг та ін. Питання сутності особистісного потенціалу педагогічних працівників стало предметом дослідження таких вчених, як А. Костилева, А. Москальова, Р. Овчарова та ін.

Нажаль, не дивлячись на широкий діапазон робіт з проблем особистісного потенціалу, можна відзначити їх різноплановість, відсутність концептуальних напрацювань. А узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження особистісного потенціалу в професійній діяльності виявив відсутність загального підходу та висвітлення тільки окремих аспектів у системі освіти.

Зважаючи на актуальність проблеми, ми вважали важливим розглянути у своєму дослідженні феномен особистісного потенціалу як чинника професіоналізму наукових працівників.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – дослідити особистісний потенціал як чинника професіоналізму наукових працівників.

Завдання дослідження:

- виявлення змісту та сутності поняття професіоналізму педагогічних працівників;
- теоретичний аналіз чинника професіоналізму педагогічних працівників – особистісного потенціалу.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Під професіоналізмом сучасні науковці розуміють особливу властивість фахівців систематично, ефективно і надійно виконувати

складні дії в різних умовах. Тим часом, психологічна наука поки що не дає однозначної та аргументованої відповіді на питання, які основні характеристики професіоналізму педагогічних працівників, закономірності та шляхи його формування в умовах сучасної освіти.

Становлення педагогічного працівника як професіонала тісно пов'язане з розвитком його як особистості. Розвиток особистісного потенціалу педагогічних працівників викликано потребою сучасного суспільства в компетентних фахівцях, професіоналах високого класу, які мають особистісну зрілість і здатність до інноватики та творчості у професійній діяльності. Нажаль, сутність, структура та умови розвитку особистісного потенціалу як чинника професіоналізму педагогічних працівників у різних авторів трактуються по-різному. Аналізу особливостей взаємозв'язку особистісного потенціалу та професіоналізму педагогічних працівників присвячене наше дослідження.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися теоретичні методи дослідження, які передбачали впорядкування та систематизацію знань про професіоналізм педагогічних працівників, системний аналіз, узагальнення теоретико-методологічних поглядів на зміст поняття професіоналізму педагогічних працівників, обґрунтування необхідності розвитку особистісного потенціалу як чинника професіоналізму педагогічного працівника.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Ефективність системи освіти та її конкурентоспроможність у суспільстві залежить від професійного рівня педагогічних працівників. І саме професіоналізм педагога виступає системоутворювальним фактором при формуванні нової системи освіти, на яку націлені реформи, що тривають в Україні. Це вимагає від педагогічного працівника виконання своїх професійних функцій на якісно новому рівні.

В останні роки проблема професіоналізму стала предметом пильного розгляду психологічної науки [4], [9], [11], [16], [18], [23], [25], [27]. Накопичені теоретичні та емпіричні результати з різних видів професійної діяльності дають можливість говорити про суттєве просування шляхом пізнання сутності професіоналізму як психологічного феномену.

Термін «професіоналізм» у сучасній психологічній літературі використовується для позначення високої продуктивності професійної діяльності [9]. У той самий час визнається, що ідею професіоналізму слід

зводити лише до ставлення до високому рівні вмілості професіонала [4]. Професіоналізм людини – це особливості його професійної мотивації, ціннісних орієнтацій тощо [22].

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «професіоналізм» визначається як оволодіння основами та глибинами якої-небудь професії. Сучасні науковці вважають, що професіоналізм фахівця визначається ступенем володіння знаннями, вміннями, навичками поряд із здатністю виробляти нове [9] і характеризується як: особлива властивість людей систематично, ефективно та надійно виконувати складну діяльність у найрізноманітніших умовах [15]; органічний сплав знань та умінь, що гарантує отримання необхідного результату, якісне та ефективне виконання роботи, сформована готовність ставитися до своєї справи як до сукупності завдань, кожна з яких вимагає досягнення результату [25]; результат процесу професійної підготовки, що свідчить про високий рівень володіння вміннями, необхідними для виконання будь-якої роботи [26]; якісна характеристикою суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію та компетентність, різноманітність ефективних професійних умінь та навичок, що дозволяє здійснювати діяльність із високою та стабільною продуктивністю [27]; ступінь оволодіння людиною психологічною структурою професійної діяльності, що відповідає існуючим у суспільстві стандартам та об'єктивним вимогам [23].

Узагальнюючі погляди вчених, ми розуміємо професіоналізм особистості як якісну характеристику, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих та особистісних якостей і умінь професіонала, що забезпечують високу стабільну ефективність діяльності, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу та ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця.

Професіоналізм особистості характеризується високою продуктивністю або ефективністю діяльності.

Професіоналізм формується за трьома напрямками:

1) зміни в загальній системі діяльності – особистісні стилі діяльності формуються у процесі набуття відповідних професійних навичок;

2) зміни особистості фахівця – проявляється як у зовнішньому вигляді, в нормах спілкування, так і у формуванні елементів професійної свідомості;

3) зміни у відповідних компонентах ставлення фахівця до об'єкту діяльності – проявляється у рівні інформованості про об'єкт, інтерес до об'єкту, усвідомлення можливості впливати на об'єкт і взаємодіяти з ним [16].

Професіоналізм педагога як ключової постаті системи освіти визначає значною мірою розвиток як освіти, а й суспільства в цілому.

Дослідники не мають єдиного погляду на визначення цього поняття. Сьогодні поняття «професіоналізм педагога» дослідниками характеризується як: сукупність особистих показників, необхідних для успішного виконання роботи [4]; володіння професіоналом діяльністю у цілому, здатність зберігати її предметність у різноманітних практичних ситуаціях, здатність до побудови діяльності та її зміни та розвиток [3]; єдність і взаємообумовленість компетенцій у діяльності, уміння скласти захоплюючу програму діяльності відповідно до інтересів і здібностей здобувачів освіти, уміння обґрунтувати педагогічну задачу і на основі її вирішення залучити здобувачів освіти до світу своїх захоплень [16].

Ми вважаємо, що професіоналізм педагога це інтегральна характеристика особистості, що являє собою загальні навчальні здібності, навички, значущі професійні якості та особистісний імідж педагога, що забезпечують ефективність та оптимізацію професійної педагогічної діяльності.

На нашу думку, основними психологічними показниками професіоналізму педагога, які дозволяють йому успішно працювати, є:

- предметна компетентність як експерта та представника конкретного професійного середовища;
- фахова компетентність як представника конкретного фаху, тобто спеціалізація в конкретній професії;
- сформованість особистісно та професійно важливих якостей і характеристик як фахівця конкретного виду діяльності (наявність об'єктивної Я-концепції як фахівця та професіонала, внутрішньої мотивації професійної діяльності, стабільності, організованості, працездатності, професійної мобільності, відповідальності, професійно-особистісної зрілості, практичного мислення як конкретного фахівця тощо);
- визначення професійно значущих цілей у професійній діяльності та їх передбачувана реалізація;
- володіння сучасними технологіями, методами та процедурами вирішення посадових компетенцій;
- низький ступінь залежності від зовнішніх ресурсів у процесі реалізації посадових компетенцій;
- результативність, продуктивність та ефективність професійної діяльності.

Щодо змісту професіоналізму педагогічних працівників у професійній діяльності, Н. Кузьміна виділяє такі компоненти:

- спеціальна компетентність – глибокі знання, кваліфікація та досвід у предметній галузі, що викладається;

- методична компетентність у сфері формування знань, умінь і навичок здобувачів освіти – володіння різними методами навчання, знання психологічних механізмів засвоєння;
- психолого-педагогічна компетентність – володіння педагогічною діагностикою, уміння встановлювати педагогічно доцільні стосунки із здобувачами освіти, уміння проводити індивідуальну роботу, знання вікової психології та особливостей психології міжособистісної взаємодії і педагогічного спілкування;
- диференційно-психологічна компетентність у сфері мотивації, здібностей та спрямованості здобувачів освіти – здатність виявляти особистісні особливості, установки та спрямованість здобувачів освіти, здатність оцінювати та враховувати емоційний стан здобувачів освіти, уміння встановлювати відповідні стосунки з керівниками, колегами та здобувачами освіти;
- аутоопсихологічна компетентність – здатність усвідомлювати свій рівень діяльності, компетентності та знання про засоби професійного самовдосконалення, уміння усвідомлювати причини недоліків у своїй професійній діяльності та в собі, а також бажання саморозвитку [6]. Прагнення педагогічних працівників ми розуміємо сформовану установку на усвідомлене, цілеспрямоване розкриття та розгортання ними усіх потенціалів власної особистості.

Досягнення професіоналізму педагогічного працівника пов'язане не тільки з здобуттям професійних компетентностей, а й з розвитком особистісно-професійних якостей. Становлення справжнього професіонала та його професіоналізму закономірно супроводжується особистісним розвитком педагогічного працівника. Таким чином, професійна діяльність є підґрунтям розвитку особистісного потенціалу і досягнення педагогічним працівником найвищих рівнів самореалізації. Нажаль, вчені В. Кремень, В. Луговий, В. Семиченко та інші, указують на недостатнє врахування особистісного чинника у формуванні та розвитку педагогічного працівника у процесі професійного розвитку [12].

Поняття особистісного потенціалу є відносно новим у науці на відміну вихідного терміну «потенціал». Сучасні наукові дослідження дозволяють визначити потенціал як універсальну загальнонаукову категорію, що означає сукупність наявних засобів, можливостей у конкретній області [21].

Термін «особистісний потенціал» ввів Д. Леонт'єв, визначивши його як базову індивідуальну характеристику, стрижень особистості [7].

Аналіз наукової літератури щодо проблеми особистісного потенціалу показує, що його сутність, структура та умови розвитку у різних дослідників трактуються по-різному. Відповідно до основних підходів до поняття особистісного потенціалу його можна розглядати як: можливість, яка, реалізуючись у діяльності, удосконалюється, залишаючись потенційною, в той час як діяльність відокремлена від потенціалу і є засобом досягнення поставленої мети [8]; інтегративну особистісну властивість, що виражається у ставленні (позиції, установки, спрямованості) особистості до світу [12]; систему знань і переконань, на основі яких будується, регулюється діяльність особистості, розвинене почуття нового, здатність швидко змінювати прийоми дії відповідно до нових умов діяльності [5]; характерну властивість індивіда, що визначає міру його можливостей у творчому самоздійсненні та самореалізації [13]; систему особистісних здібностей, що дозволяють оптимально змінювати прийоми дій відповідно до нових умов, та знань, умінь, переконань, що визначають результати діяльності та спонукають особистість до творчої самореалізації та саморозвитку [13]; енергія особистості, що спрямована на самовираження, самореалізацію [6]; нерозкриті можливості особистості [20]; комплекс психологічних якостей, що створюють простір для перспектив особистості [9]; одну із сфер творчої особистості, її аксіологічний потенціал тощо [1].

Важливими для розуміння сутності потенціалу є праці Г. Костюка, С. Максименка, у яких потенціал розглядається у взаємозв'язку з діяльністю. Ряд науковців у своїх працях приділяють увагу вивченню проблеми особистісного потенціалу особистості в професійній діяльності та визначають його так: професійна взаємодія, яка виявляється у формі спільної діяльності, спілкуванні, співпереживанні через професійну самореалізацію – прагнення до виявлення і розвитку професійних можливостей [3]; інтегральна система характеристики індивідуально-психологічних особливостей особистості, що лежить в основі здатності особистості виходити у своїй життєдіяльності зі стійких внутрішніх критеріїв і орієнтирів, зберігаючи стабільність діяльності [12]; система внутрішніх відновлювальних ресурсів людини, що проявляється у діяльності, яка спрямована на досягнення соціально-значущих результатів [6]; динамічна психологічна система з тенденцією до сталого досягнення цілей, що дозволяє перевищувати звичайні діяльнісні показники за рахунок накопиченого особистісного ресурсу можливостей на шляху до досягнення акме [20].

Узагальнюючи психологічні теоретичні погляди вчених на проблему, ми визначаємо особистісний потенціал педагогічного працівника як

комплекс психологічних властивостей, що дає педагогу можливість досягати цілей за рахунок накопиченого особистісного ресурсу, приймати рішення і регулювати свою поведінку, враховуючи й оцінюючи педагогічну ситуацію, але виходячи насамперед зі своїх внутрішніх уявлень і критеріїв.

Психологічна структура особистісного потенціалу включає такі складові: особистісна автономія, незалежність, внутрішня свобода; задатки, схильності, інтереси; прагнення до створення нового; прояв загального інтелекту; наполегливість, цілеспрямованість, рішучість; життестійкість в складних обставинах; здатність сприймати нову невизначену інформацію; готовність до внутрішніх змін; працьовитість, постійна готовність до дії; особливості планування діяльності; здібності до вироблення особистісних стратегій. Усі ці показники не суперечливі, адже тільки в єдності цих компонентів можливе становлення і гармонійний розвиток особистості, вдосконалення її потенційних можливостей [14], [21], [25].

Основними відмінними рисами педагогічного працівника, що має високий рівень розвитку особистісного потенціалу, можна вважати:

- самореалізованість у професійній діяльності;
- життестійкість у повсякденному та професійному житті;
- відкритість професійним змінам;
- високий рівень особистісної зрілості [18], [20], [23].

Отже, особистісний потенціал постає як система властивостей та можливостей, що становлять основу особистісного розвитку педагогічного працівника, як чинник успішності у реалізації особистих планів загалом.

Особистісний потенціал є потужним засобом досягнення чітко визначеного та здорового самоусвідомлення себе як педагогічного працівника, що може призвести до підвищення самооцінки та упевненості в собі. Це також дозволяє педагогічним працівникам розпізнавати, розуміти та управляти своїми емоціями, тим самим покращуючи свій емоційний інтелект.

Якщо особистісний потенціал педагогічного працівника формується і проявляється у професійній діяльності, то його розвиток необхідно вивчати у логіці цілісного розгляду всіх основних її компонентів: потреб, мотивів, цілей, дій, операцій, способів регулювання, контролю та аналізу досягнутих результатів.

Таким чином, розвиток особистісного потенціалу педагогічного працівника передбачає безперервну освіту впродовж усього життя, що передбачає створення умов для:

- критичного ставлення педагогічного працівника о своєї професійної підготовки, відчуття її незавершеності;
- високої інтелектуальної активності педагогічного працівника;
- готовність педагогічного працівника до сприйняття нової інформації інновацій в цілому;
- формування необхідних професійних якостей педагогічного працівника;
- особистісна відповідальність педагогічного працівника за рівень професійної кваліфікації та освіти [4], [10].

Сучасні науковці перспективними технологіями розвитку особистісного потенціалу педагогічного працівника вважають:

- технологію коучингу;
- технологію раціонального використання і примноження індивідуальної ресурсності суб'єктів праці;
- технологію саморегуляції психічних станів як фактор підвищення працездатності й ефективності діяльності;
- технологію тайм-менеджменту [3], [6], [10], [15], [17].

Отже, розвиток професіоналізму педагогічного працівника постає як процес розвитку його особистості. Розвиток особистості стимулює перетворення професійної діяльності, поглиблення ставлення до неї. Перетворення професійної діяльності, її якісно новий рівень, у свою чергу, призводить до подальшого зростання особистісного потенціалу педагогічного працівника.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Проаналізувавши вищезазначену проблему дослідження можна зробити висновок, що в умовах модернізації освіти неминуче зростають вимоги до професіоналізму та особистості педагогічного працівника. Професіоналізм педагогічних працівників досягається у процесі формування професійно важливих здібностей, розвитку особистісних якостей, рефлексивної позиції, творчого та інноваційного потенціалу, мотивації досягнень, професійного і морального удосконалення, наявності адекватної мотивації та розкриття особистого потенціалу.

Таким чином, враховуючи вищезазначене можна констатувати, що проблема дослідження особистісного потенціалу на сьогодні є надзвичайно актуальною та вимагає досконалого вивчення, особливо щодо категорії педагогічного працівника.

Перспективи подальших досліджень. Ця наукова розвідка не вичерпує всієї повноти окресленої проблеми. До перспективних напрямів

подальших досліджень належить визначення принципів розвитку професіоналізму педагогічних працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] І. Д. Бех, *Виховання особистості: у 2 кн., у Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*. Київ, Україна : Либідь, 2003.
- [2] Н. М. Бібік, *Нова українська школа*. Київ, Україна : Літера ЛТД, 2018.
- [3] Т. І. Гера, «Активізація творчих ресурсів педагога у процесі його професіоналізації», *Психологія і суспільство*, № 2(48), с. 112–123, 2012.
- [4] Н. В. Гузій, *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти*. Київ, Україна : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004.
- [5] А. Б. Коваленко, Н. В. Родіна, «Особистісний потенціал в опануванні важких життєвих ситуацій: проактивна взаємодія із середовищем», *Вісник Одеського національного університету*, т. 14, № 17, с. 54–65, 2009.
- [6] Ю. І. Колісник-Гуменюк, *Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах*. Львів, Україна : «Край», 2013.
- [7] Д. А. Леонт'єв, *Личностный потенциал: структура и диагностика*. Москва, Россия : Смысл, 2011.
- [8] С. Д. Максименко, *Генеza здійснення особистості*. Київ, Україна : Вид-во ТОВ «КММ», 2006.
- [9] А. К. Маркова, *Психология профессионализма*. Москва, Россия : Педагогика, 1996.
- [10] Л. А. Мартинець, «Методологічні підходи та принципи управління професійним розвитком учителів», *Педагогічна освіта: теорія і практика. Серія: Психологія. Педагогіка*, № 26, с. 77–82, 2016. [Електронний ресурс].
Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2016_26_15 Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [11] С. І. Мірошник, «Професійний розвиток педагога: сучасні підходи», *Народна освіта*, вип. 2(29), с. 13–18, 2016. [Електронний ресурс].
Доступно: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133 Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [12] А. Москальова, О. Васи́ліга, «Особистісний потенціал як основа професійної діяльності медичних працівників», *Вісник Київського*

національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія, № 1(10), с. 72–75, 2019.

- [13] А. С. Москальова, «Психологічні особливості особистісного потенціалу подолання професійних криз керівниками загальноосвітніх навчальних закладів», *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*, вип. 2(31), с. 61–75, 2016. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/gr6zKQ> Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [14] І. В. Мурашко, «Розкриття поняття «особистісний потенціал» та його психологічної структури», *Актуальні проблеми психології. Психологічна теорія і технологія навчання*, т. 8, вип. 7, с. 196–205, 2010.
- [15] В. В. Ягупов, «Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості», *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*, т. 175, с. 22–28, 2015. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241549.pdf> Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [16] «Професіоналізм педагога: теоретичний і методичний аспекти», *Збірник наукових праць*, № 19, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://profped.ddpu.edu.ua/> Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [17] *Психологія особистості: словник-довідник*; П. П. Горностаєва, Т. М. Титаренко, Ред. Київ, Україна : Рута, 2001.
- [18] Л. Пуховська, «Теоретичні засади професійного розвитку педагогів: рух до концептуальної карти», *Порівняльна професійна педагогіка*, № 1, с. 97–106, 2011. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/IsyIM7> Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [19] З. Ф. Сіверс, «Феномен творчості як базова складова акмеологічного розвитку особистості», *Освіта і управління*, т. 11, № 1, с. 47–55, 2008.
- [20] С. В. Ситнік, «Особистісний потенціал як умова професійної взаємодії», *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Психологія*, т. 17, вип. 8 (20), с. 168–174, 2012.
- [21] *Життєві домагання особистості*; Т. М. Титаренко, Ред. Київ, Україна : Педагогічна думка, 2007, 456 с. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/h3DVUy> Дата звернення: Жовт. 16, 2023.
- [22] *Управління професійним розвитком учителів*. Вінниця, Україна : ДонНУ, 2016.
- [23] Т. Д. Федірчик, *Розвиток педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи (теоретико-методичний аспект)*. Чернівці, Україна : Чернівецький нац. ун-т, 2015.

- [24] M. Akiba, G. Liang, «Effects of teacher professional learning activities on student achievement growth», *Journal of Educational Research*, № 109(1), p. 99–110, 2016.
- [25] J. Anitha, R. Krishnaveni, «Professional characteristics of an educator: A survey of literature», *Journal of Management and Development*, vol. 25(1), p. 1–22, 2013. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/334704697_Professional_characteristics_of_an_educator_A_survey_of_literature Application date: October 16, 2023.
- [26] [Day, W. Christopher](#), [Simpson Alyson](#), [Li Qiong](#), Bi Yan, [He Faye](#), «Teacher Professionalism: Chinese Teachers' Perspectives», *Journal of Professional Capital and Community*, vol. 8, № 2, p. 65–89, 2023.
- [27] Ilgan Abdurrahman, Aktan Osman, Sevinç Ömer, «Seyfettin Professional and Personal Characteristics of Excellent Teachers», *International Journal of Curriculum and Instruction*, vol. 14, № 1, p. 947–971, 2022.
- [28] S. Maddi, «Hardiness: An operationalization of existential courage», *Journal of Humanistic Psychology*, № 44(3), p. 279–298, 2004.
- [29] C. D. Ryff, «Psychological well being in adult life», *Current Directions in Psychological Science*, № 4, p. 99–104, 1995.

EDUCATORS' PERSONAL POTENTIAL AS THEIR PROFESSIONALISM FACTOR

Oleksandra Brukhovetska,

doctor of psychological sciences, professor,
Professor Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Valentyna Balakhtar,

doctor of psychological sciences, professor,
Professor Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-6343-2888>
valentyna.balakhtar@uem.edu.ua

Tatyana Chausova,

Candidate of Psychological Sciences, Associated Professor,
Associated Professor Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

Abstract. The article deals with personal potential as a factor in educators' professionalism. The authors analyze Ukrainian and foreign studies on the problem of professionalism, which is considered as a qualitative characteristic of an individual that reflects a high development of their professionally important and personal qualities and skills that ensure a high work efficiency, creativity, adequate aspirations, strong work motivation and ethical values needed for the development of a specialist. Professionalism of a teacher is an integral characteristic of a teacher, which represents their general educational abilities, skills, significant professional qualities and personal image that ensure effective teaching. According to the activity approach, professional activity is the basis for educators' personal potential development and self-realization. Personal potential is a basic individual characteristic, the core of personality. The study of the problem of personal potential is complicated by the theoretical incompleteness of concept of personal potential and the methodological difficulties of its operationalization. The authors define the personal potential of an educator as a complex of psychological properties that allows them to achieve their goals by means of the accumulated personal resources and make decisions and regulate their behavior according to a pedagogical situation and based primarily on their personal ideas and criteria. The problem of studying personal potential as a professionalism factor is extremely relevant today, especially in relation to specific educators' categories.

Key words: professionalism; potential; personal potential; personality; personal potential development technologies; educators.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] I. D. Bekh, *Vykhovannia osobystosti: u 2 kn., u Kn. 1: Osobystisno-oriientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady*. Kyiv, Ukraina : Lybid, 2003.

- [2] N. M. Bibik, Nova ukrainska shkola. Kyiv, Ukraina : Litera LTD, 2018.
- [3] T. I. Hera, «Aktyvizatsiia tvorchykh resursiv pedahoha u protsesi yoho profesionalizatsii», Psykholohiia i suspilstvo, № 2(48), s. 112–123, 2012.
- [4] N. V. Huzii, Pedahohichniy profesionalizm: istoryko-metodolohichni ta teoretychni aspekty. Kyiv, Ukraina : NPU im. M. P. Drahomanova, 2004.
- [5] A. B. Kovalenko, N. V. Rodina, «Osobystisnyi potentsial v opanuvanni vazhkykh zhyttievkykh situatsii: proaktyvna vzaiemodiia iz seredovyshchem», Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu, t. 14, № 17, s. 54–65, 2009.
- [6] Yu. I. Kolisnyk-Humeniuk, Formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv u protsesi humanitarnoi pidhotovky v medychnykh koledzhakh. Lviv, Ukraina : «Krai», 2013.
- [7] D. A. Leont'ev, Lichnostnyj potencial: struktura i diagnostika. Moskva, Rossiya : Smysl, 2011.
- [8] S. D. Maksymenko, Heneza zdiisnennia osobystosti. Kyiv, Ukraina : Vyd-vo TOV «KMM», 2006.
- [9] A. K. Markova, Psihologiya professionalizma. Moskva, Rossiya : Pedagogika, 1996.
- [10] L. A. Martynets, «Metodolohichni pidkhody ta pryntsypy upravlinnia profesiinym rozvytkom uchyteliv», Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka. Seriia: Psykholohiia. Pedahohika, № 26, s. 77–82, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2016_26_15 Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [11] S. I. Miroshnyk, «Profesiinyi rozvytok pedahoha: suchasni pidkhody», Narodna osvita, vyp. 2(29), s. 13–18, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133 Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [12] A. Moskalova, O. Vasylyha, «Osobystisnyi potentsial yak osnova profesiinoi diialnosti medychnykh pratsivnykiv», Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykholohiia, № 1(10), s. 72–75, 2019.
- [13] A. S. Moskalova, «Psykholohichni osoblyvosti osobystisnoho potentsialu podolannia profesiinykh kryz kerivnykamy zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv», Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Seriia «Sotsialni ta povedinkovi nauky», vyp. 2(31), s. 61–75, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/gr6zKQ> Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [14] I V. Murashko, «Rozkryttia poniattia «osobystisnyi potentsial» ta yoho psykholohichnoi struktury», Aktualni problemy psykholohii.

Psykhologichna teoriia i tekhnolohiia navchannia, t. 8, vyp. 7, s. 196–205, 2010.

- [15] V. V. Yahupov, «Profesiinyi rozvytok osobystosti fakhivtsia: poniattia, zmist ta osoblyvosti», Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykhologichni nauky ta sotsialna robota, t. 175, s. 22–28, 2015. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241549.pdf> Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [16] «Profesionalizm pedahoha: teoretychni i metodychni aspekty», Zbirnyk naukovykh prats, № 19, 2023. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://profped.ddpu.edu.ua/> Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [17] Psykholohiia osobystosti: slovnyk-dovidnyk; P. P. Hornostaia, T. M. Tytarenko, Red. Kyiv, Ukraina : Ruta, 2001.
- [18] L. Pukhovska, «Teoretychni zasady profesiinoho rozvytku pedahohiv: rukh do kontseptualnoi karty», Porivnialna profesiina pedahohika, № 1, s. 97–106, 2011. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/JsylM7> Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [19] Z. F. Sivers, «Fenomen tvorchosti yak bazova skladova akmeolohichnoho rozvytku osobystosti», Osvita i upravlinnia, t 11, № 1, s. 47–55, 2008.
- [20] C. V. Sytnik, «Osobystisnyi potentsial yak umova profesiinoi vzaiemodii», Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. Psykholohiia, t. 17, vyp. 8(20), s. 168–174, 2012.
- [21] Zhyttievi domahannia osobystosti; T. M. Tytarenko, Red. Kyiv, Ukraina : Pedahohichna dumka, 2007, 456 s. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/h3DVUv> Data zvernennia: Zhovt. 16, 2023.
- [22] Upravlinnia profesiinym rozvytkom uchyteliv. Vinnytsia, Ukraina : DonNU, 2016.
- [23] T. D. Fedirchuk, Rozvytok pedahohichnoho profesionalizmu molodoho vykladacha vyshchoi shkoly (teoretyko-metodychni aspekt). Chernivtsi, Ukraina : Chernivetskyi nats. un-t, 2015.
- [24] M. Akiba, G. Liang, «Effects of teacher professional learning activities on student achievement growth», Journal of Educational Research, № 109(1), s. 99–110, 2016.
- [25] J. Anitha, R. Krishnaveni, «Professional characteristics of an educator: A survey of literature», Journal of Management and Development, vol. 25(1), s. 1–22, 2013. [Online]. Available: https://www.researchgate.net/publication/334704697_Professional_characteristics_of_an_educator_A_survey_of_literature Application date: October 29, 2023.

- [26] [Day, W. Christopher](#), [Simpson Alyson](#), [Li Qiong](#), Bi Yan, [He Faye](#), «Teacher Professionalism: Chinese Teachers' Perspectives», *Journal of Professional Capital and Community*, vol. 8, № 2, s. 65–89, 2023.
- [27] Ilgan Abdurrahman, Aktan Osman, Sevinç Ömer, «Seyfettin Professional and Personal Characteristics of Excellent Teachers», *International Journal of Curriculum and Instruction*, vol. 14, № 1, s. 947–971, 2022.
- [28] S. Maddi, «Hardiness: An operationalization of existential courage», *Journal of Humanistic Psychology*, № 44(3), s. 279–298, 2004.
- [29] C. D. Ryff, «Psychological well being in adult life», *Current Directions in Psychological Science*, № 4, s. 99–104, 1995.

*Стаття надійшла до редакції
20 листопада 2023 року*